

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,
члена-кореспондента НАПН України Морзе Наталії Вікторівни,
на дисертацію Коваленко Валентини Володимирівни

«Теоретико-методичні засади використання систем відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників»,
подану у вигляді монографії на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті

Актуальність теми дослідження

Сучасний розвиток освіти і науки характеризується посиленням процесів цифровізації, відкритості та міжнародної інтеграції, що істотно змінює вимоги до професійної діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників. Відкритий доступ до наукових результатів, управління дослідницькими даними, використання цифрових дослідницьких інфраструктур, відкритих освітньо-наукових ресурсів, нових форм наукової комунікації й рецензування поступово стають невід’ємними складниками сучасного освітньо-наукового середовища. Особливої ваги ці процеси набувають у контексті інтеграції України до Європейського дослідницького простору та реалізації національних ініціатив у сфері відкритої науки.

За таких умов актуалізується потреба у цілеспрямованому розвитку компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників з відкритої науки. Йдеться не лише про володіння окремими цифровими інструментами, а про здатність відповідально використовувати відкриті публікації й дослідницькі дані, репозитарії, цифрові ідентифікатори, відкриті ліцензії, сервіси наукової комунікації та сучасні технології штучного інтелекту з дотриманням принципів академічної доброчесності, етичних і правових норм.

Водночас, як переконливо засвідчено в дисертаційній роботі, наявні теоретичні й практичні напрацювання переважно стосуються окремих складників відкритої науки, цифрової компетентності, відкритого доступу, дослідницьких даних, наукової комунікації чи використання технологій штучного інтелекту. Недостатньо розробленою залишається проблема їх цілісного методичного поєднання в системі професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників. Авторкою обґрунтовано низку суперечностей між сучасними вимогами до впровадження відкритої науки та недостатньою розробленістю відповідних теоретико-методичних засад, структури компетентності, методик і практичних рекомендацій.

З огляду на зазначене дисертаційне дослідження Коваленко Валентини Володимирівни є своєчасним і науково значущим, а розроблення цілісної методичної системи використання систем відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників відповідає актуальним потребам розвитку цифрової освіти і науки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і повнота розкриття проблеми

Метою дослідження визначено теоретичне обґрунтування та розроблення методичної системи використання систем відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників. Об'єктом є професійний розвиток зазначених категорій працівників, предметом – теорія і методика використання систем відкритої науки для їх професійного розвитку. Мета послідовно конкретизована у семи взаємопов'язаних завданнях.

Робота складається з передмови, вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг монографії становить 537 сторінок; список використаних джерел налічує 573 найменування, з них 205 іноземними мовами; представлено 38 таблиць і 32 рисунки.

У *першому розділі* здійснено аналіз проблемно-термінологічного поля дослідження, уточнено зміст поняття «компетентність з відкритої науки науково-

педагогічного працівника»; узагальнено зарубіжний досвід використання систем відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників; досліджено стан проблеми використання систем відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників в Україні; розглянуто процес трансформації підходів до оцінювання професійної діяльності науково-педагогічних працівників на засадах відкритої науки.

У *другому розділі* обґрунтовано концептуальні засади дослідження проблеми використання систем відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників; досліджено професійний розвиток педагогічних та науково-педагогічних працівників в умовах відкритої науки; розглянуто інструменти відкритої науки у професійному розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників; проаналізовано застосування технологій штучного інтелекту у професійному розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників в умовах відкритої науки.

У *третьому розділі* уточнено складники, показники і рівні компетентності з відкритої науки педагогічних та науково-педагогічних працівників; обґрунтовано та розроблено структурно-функціональну модель методичної системи використання систем відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників.

У *четвертому розділі* розроблено методичну систему використання систем відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників та описано етапи її реалізації; розроблено базову методику використання інструментів відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників; розроблено спеціалізовану методику використання інструментів відкритої науки для професійного розвитку науково-педагогічних працівників у сфері рецензування; розроблено рекомендації щодо використання систем відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників.

У *п'ятому розділі* представлено організацію, перебіг і результати педагогічного експерименту та експертного оцінювання розробленої методичної системи. Отримані результати засвідчили позитивну динаміку рівнів розвитку компетентності з відкритої науки після реалізації базової та спеціалізованої методик, а статистична значущість встановлених змін підтверджена із застосуванням критерію Стюарта-Максвелла. Експертне оцінювання додатково підтвердило наукову обґрунтованість, структурну цілісність, практичну реалізованість і доцільність упровадження розробленої методичної системи.

Наукова новизна і теоретичне значення результатів

Наукова новизна дослідження є вагомим. Вперше теоретично обґрунтовано та розроблено: методичну систему використання систем відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників; структурно-функціональну модель методичної системи використання систем відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників, яка інтегрує системний, комплексний, компетентнісний, діяльнісний, аксіологічний та андрагогічний підходи й відображає взаємозв'язок цільового, методологічного, концептуально-організаційного, змістового, технологічного, діагностично-результативного блоків; діагностичний інструментарій для визначення рівнів розвитку компетентності з відкритої науки педагогічних та науково-педагогічних працівників; уточнено: зміст поняття «компетентність з відкритої науки науково-педагогічного працівника» – це здатність особистості на основі ціннісного прийняття принципів відкритої науки, опанування системи знань про її поняття, політики, інструменти, інфраструктури й нормативно-правові засади, сформованих умінь і набутого досвіду використовувати практики, ресурси й сервіси відкритої науки для здійснення науково-освітньої діяльності, зокрема для забезпечення відкритого доступу до результатів досліджень, для роботи з дослідницькими даними та їх метаданими, репозитаріями, цифровими ідентифікаторами й відкритими ліцензіями, для здійснення відкритої наукової

комунікації і співпраці, для дотримання етичних і правових норм академічної діяльності, а також для постійного вдосконалення власної професійної діяльності на основі рефлексивного оцінювання рівня її відкритості, відтворюваності, доброчесності та суспільної значущості; складники, показники і рівні компетентності з відкритої науки педагогічних та науково-педагогічних працівників; набули подальшого розвитку: теорія та методика підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів інформатизації освіти, зокрема теоретико-методичні засади використання систем відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що: розроблено та впроваджено методики: базову методику використання інструментів відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників; спеціалізовану методику використання інструментів відкритої науки для професійного розвитку науково-педагогічних працівників у сфері рецензування; розроблено навчально-методичне забезпечення професійного розвитку різних категорій педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, аспірантів та докторантів, зокрема: програми онлайн-шкіл «Цифрові технології в наукових дослідженнях» і навчальних курсів «Рецензування в епоху відкритої та відтворюваної науки: нові виклики та можливості», орієнтованих на педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, аспірантів та докторантів; методичні посібники «Використання сервісів хмаро орієнтованих систем відкритої науки в освітньому процесі закладів вищої педагогічної і післядипломної освіти» та «Проектування відкритого освітнього середовища з елементами штучного інтелекту для професійного розвитку вчителів», призначені для педагогічних та науково-педагогічних працівників; методичні рекомендації «Використання цифрових технологій у процесі змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти», «Використання вчителями сервісів штучного інтелекту у навчанні природничо-математичних предметів у закладах загальної середньої

освіти» і «Використання відкритого освітнього середовища з елементами штучного інтелекту для професійного розвитку вчителів», адресовані педагогічним працівникам; рекомендації щодо використання систем відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Апробація і відображення результатів дослідження

Основні положення дослідження пройшли апробацію на міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних заходах. Результати дослідження відображено у 83 наукових і науково-методичних працях, із яких 9 індексуються в наукометричних базах Scopus та/або Web of Science.

Наведені відомості свідчать про системність апробації й достатнє представлення результатів авторського дослідження у науковому та науково-методичному просторі.

Дискусійні положення та зауваження

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Коваленко Валентини Володимирівни, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання дискусійного і рекомендаційного характеру.

1. Дискусійним є питання доказовості причинного ефекту запропонованої методичної системи. Дисертантка переконливо демонструє статистично значущу позитивну динаміку показників компетентності до і після формувального впливу ($\chi^2 = 125,28$ у 2024 р. та $\chi^2 = 147,47$ у 2025 р. за критерієм Стюарта-Максвелла). Водночас експеримент реалізовано за лінійною схемою «до – після» без контрольної групи. За такого дизайну статистично значуща динаміка підтверджує наявність змін, однак не дає підстав однозначно атрибутувати їх саме впливу авторської методичної системи, а не супутнім чинникам (самоосвіті учасників, ефекту повторного тестування, їхній добровільній вмотивованій участі в дослідженні тощо). Хотілося б почути від дисертантки, чому було обрано саме такий експериментальний дизайн і якими додатковими аргументами вона обґрунтовує причинно-наслідковий характер отриманих результатів.

2. Потребує додаткового концептуального розмежування співвідношення понять «система відкритої науки» та «інструмент відкритої науки». Дисертантка визначає систему як цілісне цифрове, інфраструктурне й організаційне середовище, а інструмент – як конкретний засіб реалізації відкритих практик, проте в практичній частині дослідження педагогічний вплив реалізується переважно через опанування окремих цифрових сервісів (репозитаріїв, ідентифікаторів, платформ) у межах навчальних модулів. У зв'язку з цим виникає питання, чи є предметом розробленої методики використання систем відкритої науки як цілісних середовищ, чи передусім педагогічно доцільний добір і застосування окремих інструментів відкритої науки.

3. Дискусійним є питання доцільності об'єднання педагогічних і науково-педагогічних працівників у межах єдиної методичної системи. Дисертантка переконливо показує суттєві відмінності їхніх професійних функцій і, відповідно, показників компетентності з відкритої науки, а спеціалізовану методику у сфері рецензування розроблено й експериментально перевірено виключно для науково-педагогічних працівників. Хотілося б уточнити, які саме компоненти методичної системи є інваріантними для обох цільових груп, а які мають принципово диференційований характер, і чи планується розроблення аналогічної спеціалізованої методики для педагогічних працівників.

4. Потребує уточнення співвідношення заявленого в дисертації розуміння професійного розвитку як безперервного, багаторівневого процесу, що охоплює зміну професійної практики, ціннісних орієнтацій і професійної поведінки, з фактичним обсягом формувального впливу, перевіреного в педагогічному експерименті (90 годин для базової методики та 60 годин для спеціалізованої методики). Доцільно було б пояснити, якою мірою зафіксовані зміни за результатами такого короткострокового навчання можна вважати показником професійного розвитку в повному обсязі цього поняття, а не лише підвищенням окремих показників обізнаності та готовності.

5. Особливої уваги заслуговує питання глибини вимірювання діяльнісного компонента компетентності з відкритої науки. Розроблений діагностичний інструментарій, поряд із тестуванням, анкетуванням і самооцінюванням, передбачає аналіз виконаних практичних завдань, що є цінним підходом. Водночас із тексту дисертації не повністю зрозуміло, якою мірою цей аналіз охоплював оцінювання реальних продуктів діяльності учасників (наприклад, складеного плану управління даними, якості метаданих, коректності застосування відкритої ліцензії чи виконаної рецензії), а не лише результати тестових завдань і самозвітів.

6. Потребує уточнення питання незалежності експертного оцінювання розробленої методичної системи. У дисертації детально охарактеризовано кваліфікаційний склад експертної групи (науковий ступінь, досвід, самооцінку компетентності, інтегральний коефіцієнт компетентності 0,71), що є позитивним аспектом. Разом з тим залишається невисвітленим, чи входили до складу експертної групи співавтори опублікованих у співавторстві праць авторки або учасники згаданих колективних НДР Інституту цифровізації освіти НАПН України, що дало б змогу повніше оцінити ступінь незалежності отриманих експертних оцінок.

Висловлені зауваження та побажання мають переважно дискусійний і рекомендаційний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження та не знижують його наукової новизни, теоретичного і практичного значення.

Висновок

Дисертаційна робота Коваленко Валентини Володимирівни «Теоретико-методичні засади використання систем відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників», подана у вигляді монографії, є завершеним, цілісним і самостійним науковим дослідженням, у якому теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено методичну систему використання систем відкритої науки для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Одержані результати характеризуються науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю. Поставлену мету досягнуто, завдання дослідження розв'язано, запропоновані положення взаємопов'язані, належно обґрунтовані, експериментально перевірені та впроваджені в практику.

Дисертаційна робота відповідає вимогам МОН України, що висуваються до робіт на здобуття наукового ступеня доктора наук, зокрема Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» (зі змінами), а її авторка Коваленко Валентина Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
професор кафедри інноваційної педагогіки,
освітніх трансформацій і лідерства навчально-наукового
інституту «Академія вчительства» Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна

Наталія МОРЗЕ

(Підписано КЕП)

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 22:30:53 08.09.2026

Назва файлу з підписом: Відгук Морзе Н.В.pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 312.9 КБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Відгук Морзе Н.В.pdf
Розмір файлу без підпису: 316.7 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: МОРЗЕ НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА
П.І.Б.: МОРЗЕ НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА
Країна: Україна
РНОКПП: 2063108066
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 22:30:52 08.09.2026
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000A94CE9006FB53207
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.08.19 13:00